

Van Den Herd

tijdschrift
van de

HEEMKUNDEKRING DE HEERLIJKHEID OIRSCHOT

=====
Jaargang 18 nummer 1 - februari 2011
=====

Redactie:	Clari van Esch-van Hout	Straten 16 tel. 575260
	Hanneke v.d.Bogaart-Vugts	Molenstraat 12 tel. 572221
	Ans Verhouden-Vermeulen	Snellaertsstraat 16 tel. 572303

Overname van artikelen is toegestaan met bronvermelding.
ISSN 1387 - 2060

Openstelling heemkamer

Sint Jorishof 51a

5688 BL Oirschot

Gedurende de zomertijd: maandagavond van 19.00-21.00 uur

Gedurende de wintertijd: maandagmiddag van 14.00-16.00 uur

In de vakantie maanden juli en augustus is de heemkamer alleen na afspraak geopend.

Kopij voor de volgende uitgave kunt u tot 1 mei 2011 aanleveren.

De redactie kan de historische juistheid van de inhoud van de artikelen niet in alle gevallen controleren; eventuele onjuistheden zijn voor rekening van de auteur. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden bijdragen te redigeren, in te korten of niet te plaatsen.

JAARVERSLAG VAN DE SECRETARIS OVER 2010

Ledenbestand

Het ledenbestand is in 2010 gegroeid van 160 naar 162 leden.

In 2010 zijn 3 leden overleden, te weten de heer Schreurs en de heer en mevrouw Schouten. Er hebben zich 8 nieuwe leden aangemeld en 3 leden hebben zich afgemeld.

Bestuurssamenstelling

Op 21 januari 2010 hielden we onze Algemene Ledenvergadering. Nicoline van Tiggelen nam afscheid als bestuurslid-secretaris en werd opgevolgd door Frans Stikkelbroeck. Het bestuur bleef daardoor bestaan uit 6 leden.

Het bestuur vergaderde tien keer, veelal in de Heemkamer.

Activiteiten voor leden

De lezingen gingen achtereenvolgens over:

- ‘Herkomst van plant- en diernamen’ door Jos Swanenberg i.s.m. het IVN.
- ‘De koorbanken van de Oirschotse Sint Petruskerk’ door Paul Maas, m.b.v. een 3D-presentatie.
- ‘Het beleg van Den Bosch in 1629’ door Rob de Vrind.
- ‘Langs boerderijen in Oirschot en de Beerzen’ door Frans Adriaanse i.s.m. SBEO.
- ‘Hoeden en poffers’ door Gerard Rooyackers i.s.m. Bibliotheek en Museum De Vier Quartieren.
- ‘Op reis door de Meierij met Stephanus Hanewinckel’ door Frank Meijneke.
- ‘De Bokkenrijders’ door Ton van Reen.
- ‘Een rondje Oirschot’ door Gerard Smetsers.

We waren daarbij te gast bij 't Vrijthof, de Bibliotheek, SCC De Enck en Gasterij De Beurs.

In mei ging de Kleine Studiereis naar het Jheronimus Bosch Art Center in Den Bosch, in juni ging de Grote Studiereis naar de oude vestingstad Brielle en in september ging de fietstocht naar Esbeek en

het Andreas Schotel museum en op 28 december maakten we de traditionele tocht naar de Heilige Eik.

De lezingen en studiereizen zijn iets minder bezocht dan voorgaande jaren. Gemiddeld waren er zo'n 40 leden en niet-leden aanwezig.

Projecten

- De Canon van Oirschot en De Heemprijs Oirschot 2010 maken deel uit van de agenda van deze jaarvergadering.
- Op Open Monumentendag 2010 is de collectie Theo van Bemmelen tentoongesteld in de raadselder van het Oude Raadhuis. Deze collectie is ons aangeboden door de hr. en mevr. van Bemmelen.
- Veldkruis op het Berkendekske. Op 2de Pinksterdag is tijdens de traditionele processie naar de Heilige Eik, het veldkruis ingezegend door pastoor Spijkers in aanwezigheid van de Oirschotse gilden en andere processiegangers. Het project werd gerealiseerd door Ad Oomen en Gerard Smetsers.
- Heemkunde-Wisselschild. In augustus 2009 werd het Heemkunde-Wisselschild voor de derde achtereenvolgende keer uitgereikt aan het Sint Jorispilgilde. Hkk de Heerlijkheid Oirschot gaf opdracht tot het ontwerpen en vervaardigen van een nieuw Wisselschild aan Wilma van Hout, dochter van onze penningmeester. Het nieuwe Wisselschild is op 4 september aan onze gildes aangeboden.
- Klankbordgroep 'Ommetjes'. Op verzoek van de gemeente maken wij deel uit van deze klankbordgroep. Met deze 'Ommetjes' ontstaan nieuwe wandelroutes door boerenland, deels over nieuwe en/of historische onverharde paden.
- Archeologische en cultuurhistorische waardenkaart. De Hkk is actief betrokken bij het tot stand komen van deze waardenkaart.
- Erfgoedpunt. Een project van de Bibliotheek, waar iedereen onder deskundige begeleiding specifieke informatie over erfgoedzaken kan opzoeken.
- Bezoek van Hkk Geffen op 12 juni 2010. Dit was een coproductie van Hkk en het parochiebestuur.
- Adviezen Straatnaamgeving Kattenbergse Steeg, Westfields en De Stad.

Communicatie

De leden ontvingen tienmaal een nieuwsbrief met o.a. uitnodigingen voor lezingen, excursies en met actueel nieuws. Deze nieuwsbrief versturen we ook naar diverse verenigingen en stichtingen. Daarnaast zijn er in 2010 persberichten verzonden en werd de website actueel gehouden.

Deskundigheidsbevordering

De volgende cursussen werden aan onze leden aangeboden:

- ‘Cultuurhistorie in het landschap’.
- Opleiding tot Stadsgids.

Er is door onze leden beperkt gebruik gemaakt van dit aanbod.

De Archeologische Sectie van het Noord-Brabants Genootschap organiseerde samen met Brabants Heem de archeologische najaarsstudiedag 2010 met als thema: ‘Archeologie en cultuurlandschap’.

Externe contacten

- Wij bezochten de vergaderingen van regio 5 ‘De Kempen’ en van de raad van Aangeslotenen van Brabants Heem.
- Wij waren op 9 juli 2010 vertegenwoordigd op de informatiebijeenkomst subsidiemogelijkheden Volkscultuur in Den Bosch.
- Met Museum De Vier Quartieren was overleg over afstemming van beider activiteiten en over het te realiseren Museumkwartier.
- We zijn vertegenwoordigd in de Monumentencommissie Eersel-Oirschot.
- Wij hebben contacten met Hkk Den Beerschen Aard en Hkk Dye van Best en werken aan versteviging van de onderlinge band en streven naar meer samenwerking.
- Er waren contacten met Erfgoed Brabant, RHC Eindhoven, SRE, IVN, Bibliotheek, Stg Behoud Erfgoed Oirschot, Woningbedrijf Oirschot en de werkgroep Sporen in Spoordonk. Deze werkgroep is inmiddels lid van onze Heemkundekring geworden.

Wij ontvingen een stroom verzoeken om informatie en advies van particulieren, verenigingen en professionele bureaus. Daarnaast werd ons historisch materiaal aangeboden voor uitbreiding van het archief.

HEEMPRIJS

Frans Adriaanse en zijn medewerkers hebben met het boekje ‘Langs boerderijen in Oirschot en de Beerzen’ de eerste Heemprijs gewonnen. Dit boekje is te koop bij de VVV voor € 4,95. De jury koos voor dit boekje omdat ‘het mensen actief aanzet om bezig te zijn met cultureel erfgoed’.

Frits Speetjens en Jurgen Pigmans schreven een artikel over de relatie tussen Oirschot, Mata Hari en Audrey Hepburn. Dit artikel is gepubliceerd in ‘In Brabant’. Dit tijdschrift van Brabants heem ligt ter inzage in de heemkamer.

Het artikel van Wim van den Biggelaar ‘Een kruis nabij de Montfortlaan’ hopen wij in een volgende Van den Herd te plaatsen.

De inzending van Lucia van Hout over rondreizende kooplui, treft u onderstaand aan.

KREMERSVOLK

Bê ons thuis wonde ze vruger heel wijd achteraf, in `n aauw boerderijke, dè kuis verslete waar, een echte aauw knip, en verdimmes ongerieflijk en trekèchtig was `t er ok. Ge kost er allenig komme over `t hoog pèdje en dan van d`n andere kant dur `t karspoor.

Ès ge dan zo van vere `t gedoentje zaogt liggen, dan was `t toch wel skon; zo mi die lindebeum vur `t huis en `t strooie dak en van die klein blinkende römkes. Mèr van dichterbij viel `t zat tegen.

Veul huizen stonnen er nie, dor achter op `t Legend. Zodoende kwamp er ok noit veul volk in de buurt. Mèr dè gaof niks, want van vrimde, dor hân wellie alzeleve `n bietje schrik af. Zoe wijd achteraf, dor werde zo`n bietje miensenschouw. Wie dètter wel kwaome, dè waore de kremers, um todde en mi durre commèrs.

`t Mansvolk dè hai zô`n kiesje vur durre buik hangen, en `t vrouwvolk dè hai unne kôrf bedder. Dè droeg vur hun `n bietje hèndiger. Van allerhande negotie han ze dan bedder.

Patternosters en van die klèin kerkbuukskes vur de jong, die dur urste communie moessen doen. Luizekèmkes, kaorten mi luiwijve

kneup, haaken en aogen en van dieje breeje zwarte ellistiek um kou-sebanden van te maoken; en zèkskes mi motteballen.

Skon blinkende lepels en verkèttèn, die, ès ge dor twee kerren mi gegeten had, alling gruun en koperèchtig uitsloegen en zo nog van alles meer.

Wellie kende ze gelijk; d`n Tonnie mi hel z`n huishauwe. Unne grote hoop jong hattie, die ammel even vuil en rap waren. En z`n vraauw, dè waar zoen grote dikke mi zwarte ogen diej dwèrs dur oe hinne keken. Den Tonnie zèlf, die kocht dan de todde van ons moeder.

“Meer ès 15 cent kan ik oe hier echt nie vur geven moederke”, zin ie dan, “en dan geef ik er zelf nog op toe”.

Ons moeder die keef dan zoe wè, dè`t veuls te weinig woar vur die goei skon todde, mèr ze gaaf ze toch mèr mee vur dè gèld.

`t Worsje kwaom ok geregeld. Dè waar zoen klein dik mènneke mi `n heel rooi neus. Ons moeder die hai`t er nie zoe mi, mi den dieje. “Dè lilluk zuipmènneke”, zin ze dan, “dèttie werkt, verdimme nog on toe.

Nee, dan Truikes, dor hai ze meer mi op. Die moes alzeleven veul buurten tegen ons moeder. Wellie moessen dan zoelang buite gôn speulen. Ze hân`t dan over kiendjes krijgen, diej dan van de klaore erremoei wer skielijk dood gongen.

Truike die kwaom zoenne keer of vijf, zes op `n jaor. Jao, alted waore d`r wel on`t gôn of on`t kommen.

Ons moeder die hai er dan zwaor mi te doen, sneej `ns neven `t spèk, tierwijn liet Truike er ok nog `n par de stuipe krijge, dè leverde dik-sewijnle ok nog `n koksel erpels op ok nog.

Nee, ge kost zegge wè ge wôd, mèr Truike die hai `n zwaor leve, en dorbij ha ze ok nog unne miens, en `n hel skoer gezonde jong; ge zot zegge; hoe is `t toch meugelijk?

En dan Pietje Pil; n`mènneke van niks zoogezeed, zoe klein en krom ès ie waor. Hij hai `n broek on mi zoen wijj pijpen dè ge bekantekes nie wiest of `t un broek of unne rok waor en dor kwaomen dan `n par riemklumkes onderuit, en zoen aauw verschoten duffeltje hai on dè krèk over z`n kont hing.

Hij hai alzeleven honger ès ie bê ons kwaom, gemènljik kreeg ie dan `n par botterhamme of `n burdje petassie; krèk gelèk `t uitkwaom.

Dè aot ie dan buite op. “Bedankt moederke, en God zal `t oe lonen”, zin ie dan, ès ie z`n burd trug brocht en dan kuierde ie op zunne stooi wer on.

En `n par kerre per jaor, dan kwaom de Blauwbroek. Dè waar unne grote groffe miens, mi unne grote knevel en um zunne nek hattie zo`n roissig dèske en `n zwarte manchesterse broek hattie on.

Worrum dè ze hum de Blauwbroek hiette, dè wies niemes nie.

Hij keek alzeleven even lillijk en we han `t er toch al nie zoe mi op, want hij ha z`n eige verkocht zinne ze. Dè woi zoveul ès zegge dèsum open mogen snijje ès ie dood waor.

“Zoeiet dè paaste toch nie vur unne Romse miens” zin onze vadder, en ons moeder gaof um op z`n grommend gevraog mèr gaauw `n burd mi eten, meer um d`r vanaf te zen ès dè ze `t um gunde en er mee te doen hai. Dè gonk ie dan buiten op d`n dries tegen de mustermijt op zitten eten en `es ie dan z`n burd leeg hai en `t eten waor `n bietje gezakt dan liet ie er toch een vliege, zoe misselijk hard, dètter alleman van verschoot.

Wellie wiesen dè krek dèttie dè zoj gon doen en ons Marteke kroop weleens achter de mustermijt, um `t toch mèr zeker goed te heuren. `t Waor me `t vèrreke wel die Blauwbroek en ès `t eten nie goedzat waor, dan sjèrde ie `t zo eweg de sloot in.

Dor kwaam nog zat van allerhande meer.

De rooi schoister, die alzeleven `n eij moes hebben, Anna en Jan, d`n hakkelkloot, Sjèfke de Weber, de Stam, Mij Mulck en ik zal d`r nog wel wè vergeten zen, mèr zoe naauw stekt dè nie.

Onze vadder die keef alted wè op dè volk;”Vanzeleven nie werken, en ge gift ze mèr van alles mee, krèk of dèt ons niks kost”.

“Och vadder”, zin ons moeder dan, “zodde gè mi hun wille ruilen”?

O, nee, dè nie natuurlijk, want al waorde dan nog zon klein boerke, ge vuulde oe eige toch zeker veul meer ès dè sort volk. Mèr ik weet ok heel zeker dèt er bij al dè kremersvolk ok geman waor, die mi ons zò willen ruilen.

En zo ziede mèr wer, `t is krèk ender wè ge zet, ès ge dur mèr tevreje mi bent.

Lucia van Hout

MUSEUMSCHATTEN

Natuurlijk kent ieder heemkundelid het museum ‘de Vier Quartieren’ in Oirschot, maar misschien heeft u zich nooit verdiept in de geschiedenis van het museum.

In enkele afleveringen van ‘Van Den Herd’ wil ik niet alleen wat uitleg geven omtrent de geschiedenis, maar ook bijzondere museumstukken wat meer onder de aandacht brengen.

In de 14e eeuw ontstaat het hertogdom Brabant na een bestuurlijke verdeling. De Meierij van Den Bosch krijgt een eigen bestuur, maar wordt ook weer onderverdeeld in ‘Vier Quartieren’. Deze vier Quartieren bestaan uit: Kempenland, Maasland, Peelland en het Quartier van Oisterwijk. De hoofdplaats van Kempenland is Oirschot. Vanaf 1815 vallen deze vier Quartieren onder het Koninkrijk der Nederlanden.

Dit stukje geschiedenis verklaart ook meteen de naam van dit museum.

Het museum heeft onderdak in een monumentaal pand wat al wordt genoemd in het begin van de 17e eeuw.

Dit huis was een kapittelhuis en is van 1632-1648 bewoond geweest door kanunniken.

Dat Oirschot nu trots mag zijn op dit prachtige museum hebben we te danken aan de jarenlange verzamelwoede van het echtpaar van den Bergh-Lap en Drs. Knippenberg die bij toeval met elkaar in contact kwamen. Zij wilden beiden hun verzameling in een museum onderbrengen om die op deze wijze voor de gemeenschap, en de toekomst, te bewaren .

In 1973 werd het huidige pand aangekocht en na de nodige restauratie werd op 26 juni 1976 het museum feestelijk geopend.

De collectie in het museum van de familie Van den Berg en de heer Knippenberg bestaat voornamelijk uit een grote verzameling betreffende het Brabantse volksleven, devotionalia, merklappen en oudheidkundige vondsten, dit alles samengevat onder het begrip ‘Volkskunst’.

Het gebouw is in 1998 helemaal gerestaureerd en er is een grote schuur bijgebouwd. Alles is zoveel mogelijk in de oorspronkelijke stijl bewaard gebleven, zoals de grote schouwen in de voorste verrekken en de opkamer waaronder de kelder die half boven en half ondergronds is. Vooral de dakconstructie is helemaal uitgevoerd zoals die vroeger gebruikelijk was. De balken zijn met pen-en-gatverbindingen met elkaar verbonden.

Na deze restauratie zijn de musea ‘de Vier Quartieren’ en ‘Hand en Span’ samengevoegd en is dit mooie geheel ontstaan.

Peter en Toos Vogels hadden bij hun huis in een grote schuur een grote verzameling landbouwwerktuigen en gebruiksvoorwerpen van verschillende ambachten uit de periode 1800 – 1950. Dit resulteerde uiteindelijk in het museum ‘Hand en Span’.

Jarenlang hebben zij met plezier deze verzameling uitgebreid en rondleidingen verzorgd voor belangstellenden. In verband met hun leeftijd hebben zij naar andere mogelijkheden gezocht om hun verzameling goed onder te brengen en hebben zij in de ‘Vier Quartieren’ een goede partner gevonden.

De naam Hand en Span komt van het hand- en spandiensten verrichten, wat in het Woordenboek der Nederlandsche taal in 1898 wordt vermeld als ‘Dienstbetoon door het verrichten van persoonlijke arbeid gewoonlijk met enig gereedschap zoals spade, kruiwagen e.d.’. De spandienst wordt apart beschreven als ‘het beschikbaar stellen van een span’(paard).

Het museum ‘de Vier Quartieren’ is uitgegroeid tot een volwaardig erkend museum, waar veel enthousiaste vrijwilligers werken. Het is een hechte groep en ieder werkt naar zijn of haar vermogen.

De laatste jaren is er veel contact met scholen in de omgeving. De kinderen krijgen op school uitleg over het leven van Jet en Jan in 1910. In het museum wordt deze informatie omgezet in praktijk in de vorm van wassen, sokken stoppen e.d.

Een ander schoolproject is ‘met je kont in de boter vallen’. In het museum krijgen de kinderen uitleg over de melkveehouderij van vroeger. Daarna gaan ze per huifkar naar doe-boerderij De Steenuil voor een zintuiglijke ontmoeting met de koeien. Dit project is mede mogelijk gemaakt door Rabobank het Groene Woud Zuid.

Ook worden er regelmatig rondleidingen gegeven voor familie- en vriendengroepen.

De verzameling wordt door allerlei giften nog regelmatig uitgebreid. Er zijn veel stukken te zien die niet alleen herkenbaar zijn maar ook grote emotionele waarde hebben.

Heel bijzonder is een grote verzameling poffers. Natuurlijk kennen verschillende heemleden deze dracht nog, maar ik wil deze in een volgende aflevering toch even wat uitvoeriger onder de aandacht brengen.

Nelly van Kessel

Eigen Aardigheidje

Op 18 augustus 1718 is er gepubliceerd dat de naburen geen hout in het O.L.Vrouwekerkje mogen leggen. Op poene dat dat hout verkocht zal worden ten behoeve van de armen. Ook mogen er verkens noch schapen daarin geschouwd worden. Op poene van 7 stuivers van ieder verken en schaap.

OP Z'N ORSKOTS

Deze keer in het kort iets over Orskotse woorden met de korte klinker **e** en de gerekte variant daarvan, die voorkomt in het Franse *mère* en het Engelse *where*.

In dialectische artikelen kom ik dikwijls woorden tegen als *mister*(meester), *gin*(geen), *fist* (feest) maar - en nu krijg ik waarschijnlijk half *törp* van na de oorlog over me heen - in ons Orskots van vroeger en van achteraf, is de **meester** toch duidelijk de **mester**.

geen =gen	eelt = elt
feest = fest	heel veel = 'n hel del
eender = ender	gemeente = gemente
de meeste mensen = de meste miensen enz. enz.	

Nog enkele woorden met 'n e, die bijna uit de roulatie zijn:

medenne = dadelijk	kremmig = stijf, reumatisch
zeltje = zeeltje, touwtje	vergo;i = bijpassende, andere helft
enggat = ingang wei of akker	evvel= evenwel, tenminste
skremmigs = schrijlings	blekken = van schors ontdoen
pen(t) = pijn	in overtel stôn = er niet bijhoren

De gerekte e, geschreven als e;

Is het jullie ooit opgevallen dat veel woorden met een lange ij in het Orskots een e; krijgen

krijgen = kre;gen	tijd = te;d
bijten = be;ten	wijd = we;d
strijken = stre;ken	wijs = we;s
blijven = ble;ven	'n we;smiens = 'n vrouw.

Nog enkele andere woorden met een e;

re;ren = bibberen	gete;jd zen = van plan zen
dre;ftol = (pin)tol	hij re;jt 'm = hij zit zich kwaad
afstre;jen = bestrijden	te maken
te;n doen = tijding doen	we;d op scheut = ver gevorderd
viswe;r = visvijver	bete;jen = bezinken, bekomen

De è en de gerekte è, geschreven als è;

Dit zijn twee dialectische klinkers die helemaal niet in ons Algemeen Nederlands voorkomen, waar we ook geen letter voor hebben, en dus moeten we weer kunstgrepen toepassen om ze aan te duiden. En dat maakt dialect lezen zo moeilijk

De lijst Orskotse woorden doorlezend, valt op dat veel Nederlandse woorden met een korte e in het Orskots een è hebben zoals:

bèl, hèlder, kèlder, vèl, vèt, drèk, stèkken, hèrrie, pèk, snèrt, èl, èl-lengoed enz.enz

Het is in het Orskots een veel voorkomende klinker. Ook op verschillende Nederlandse woorden met a hebben wij een variant met een è:

akker =èkker	wat = wè
plakken = plèkken	dat = dè
barrevoets= bèrrevoets	tarw = tèrw
markt = mèrt	krabber = krèbber enz.

Enkele andere oude Orskotse woorden met è:

kèlleke = bangerik	klètje = kleine hoeveelheid vloeistof
begènkennis=trubbelig gedoe	pèrsecutie = probleem, moeilijkheid
goed hèl zen = gezond zijn	klègèld = los geld, munten
verslèkkeren = verwelken	verbèllemonden = kapotmaken
gemènlik = gewoonlijk	hers = hier

Enkele Orskotse woorden met de lange klinker è:

De blè;k = de bleek	kèrmenè;j = karbonade
'ne blè;n = 'n blaar	tè;nen = aan het eind
pè; ten=knoeien met vloeistof	dribbeldrè;ke = toletje (van klosje)
pè;nen = bep. soort onkruid	vrè;len = wringen
lè;nen = lendenen	manskè;rel = man
sjè;ren = slordig weggoaien	skè;nen = schenden
pè;jke = paadje	kwè;ken = gillen

Tot slot: Zegt een meidje tegen haar vriendin Keetje, als ze een jongen ziet staan, op wie ze stiekem zeer verliefd is:

Kekt is Keeke offie kekt, èn èssie kekt nie ke;ken.

OIRSCHOTSE PORTRETTEN

CLEMENTIA GEERTRUID VAN ELS TOT BOEDELHAM

Regentes van Oirschot

Martyn Christiaan Sweerts (aan het eind van zijn leven voegt hij de naam de Landas aan de zijne toe) is kwartierschout van Kempenland en schout van de heer van Oirschot. In 1672 koopt hij de halve heerlijkheid Oirschot uit de failliete boedel van Ferdinand de Merode, en wordt zo heer van Oirschot.

Om als heer aan zijn dynastieke verplichtingen te kunnen voldoen trouwt Martyn, 54 jaar oud, in 1684 in Den Haag met de zestienjarige Clementia Geertruid van Els tot Boedelham uit Arnhem. Ze krijgen vier dochters en een zoon. Als Martyn in 1704 overlijdt, is zijn zoon, Jacob Dirck, nog maar negen jaar oud, en dus treedt zijn moeder voorlopig op als regentes van de heer van Oirschot.

De vrouwe van Oirschot is niet erg gesteld op de drossaard, Jacobus Coenraets, die haar man vlak voor zijn dood heeft benoemd. Coenraets is tevens drossaard van Hilvarenbeek, en is, tot ergernis van onder andere dominee de Wildt, buitengewoon tolerant tegenover de katholieken. De douairière Sweerts de Landas benoemde in 1708 Pieter de Leeuw als drossaard, maar tegen deze benoeming gaat Jacobus Coenraets bij de Raad van Brabant in beroep. Hij krijgt zijn recht, en Coenraets wordt op 24 augustus 1708 na enig protest van de vrouwe van Oirschot opnieuw benoemd. Toch klaagt dominee de Wildt nog in 1711 tegen de predikanten die de protestantse kerk en scholen komen visiteren dat de drossaard onvoldoende optreedt tegen de “paapse stoutigheden” van de katholieke bevolking.

Bij de vacature van het secretarisambt in 1717 maakt de vrouwe van Oirschot de schepenen al vroeg duidelijk dat het haar beurt is een nieuwe secretaris te benoemen. De familieleden van de vorige secretaris, Daniel van Heemskerck, willen de lucratieve functie graag in de familie houden, en dus draagt de kwartierschout van Kempenland, Willem van Heemskerck, zijn zoon Leonard rechtstreeks voor bij de Staten-Generaal.

De vrouwe heeft dan al een eigen kandidaat op het oog: Leonard de Marcq. Hij is de zoon van een Franse kostschoolhouder uit Utrecht, en de zaakwaarnemer van vrouwe Geertruijdt Dorothea geboren Golsteijn tot Blijwerven, douairière van Johan Baptista Bartholotti van den Heuvel tot Buuchling, de heer van Rijnenburgh, Hoeckenburgh, Blijwerven en baljuw en dijkgraag van de Bijlmermeer. Hun dochter, ook Geertruijdt geheten, is de verloofde van Jacob Dirck, de aanstaande heer van Oirschot. Op 13 januari 1717 benoemt de vrouwe van Oirschot Leonard de Marcq tot secretaris van Oirschot. De familie van Heemskerck sputtert nog wat tegen, maar uiteindelijk wordt de benoeming van Leonard de Marcq door de Staten Generaal goedgekeurd.

Vrouwe Clementia woont meestal op het slot Haanwijk in St. Michielsgestel dat sinds 1650 in het bezit is van de familie Sweerts de Landas.

Jacob Dirck Sweerts de Landas is al lang meerderjarig als zijn moeder de heerlijkheid Oirschot uiteindelijk aan hem overdraagt. Al die tijd heeft zij de macht over de heerlijkheid met grote nauwgezetheid uitgeoefend.

Clementia Geertruijdt van Els tot Boedelham overlijdt te 's-Hertogenbosch op 30 december 1731. De schepenen besluiten, naar oud gebruik, dat de drie klokken en de schel gedurende zes weken lang, drie maal daags zullen worden geluid, en wel van zes tot zeven uur in de ochtend, van elf tot twaalf uur in de voormiddag en van zes tot zeven uur 's avonds. De klus wordt aangenomen door Bartel Buckinx, die daarvoor 36 gulden krijgt betaald.

Jacobus Coenraets treedt in 1733 af als drossaard van Oirschot. Hij heeft kennelijk gewacht op de dood van de vrouwe, die hem zo graag weg had willen hebben. Hij blijft in Oirschot wonen, waar hij in 1748 overlijdt.

Anton Neggers

GRUTTERSWAREN, KOLONIALE WAREN EN ANDERE WAARDIGHEDEN

Over een tweetal eenvoudige huisjes heb ik eerder geschreven. Over woninkjes, die geen weelde uitstraalden, maar waar goei Oirschotse mensen woonden, heel bescheiden. De mensen leefden er tevreden en steunden elkaar waar nodig. Om dat in de herinnering op te halen: het ging toen over soortgelijke situaties in Spoorдонк en over dergelijke onderkomens op de Oude Grintweg. Ik ga nu een derde geval beschrijven met ongeveer eenzelfde toestand.

Tussen de afgebroken boerderij van het R.K. Gasthuis en de zijkant van 'de Aenstede' (voorkant Gasthuisstraat 25) stonden aan de noordkant van de toenmalige zandweg naar de Notel een paar bescheiden, tegen elkaar leunende woonhuisjes. Er was een karspoor met langszij een afgepaald gedeelte voor fietser en voetganger. Dat liep dus waar nu ongeveer de St.Jorisstraat ligt. Aan het daar gelegen Kerkpad woonde aan de Notelse kant Jan van Nunen (Hakken), die getrouwd was met Anna van Gorp.

Aan de dorpskant waren Januske en Kaat van Rooij gehuisvest. Dat waren de ouders van Anna van Rooij, die men in de oorlog de shag-koningin noemde. Deze bekende figuur heeft later in de fundatie jhr. Dirk van der Ameijden gewoond. Heemleden zullen zich nog wel herinneren dat het bijna tegen de achterkant van het Bondsgedebouw stond. Alles werd afgebroken en zodoende kreeg de oude Janske de Mol beter uitzicht. Januske (van Kaate) reed rond met een 'kreugen' met levensmiddelen en huishoudelijke waren. Dat verkocht hij aan vaste klanten en verder ventte hij zijn koopwaar uit, deur voor deur zozegd. Hij had kruiselings een kruiband over zijn schouders en zodoende droeg Januske als het ware de kruiwagen, omdat de banden aan beide zijden aan de burries aangelijnd waren. Zullen wij samen bekijken wat hij te koop had? Mij verplaatsend in die tijd denk ik aan: kunstboter, koffie, suiker, zout, peperkoek, Paula-beschuit, vermicelli (figuurtjes), havermout, gort, erwten, bonen, 'rinsche' appelsiroop, Droste cacao, Maggiblokjes, King pepermunt,

jodenvet, sepstelen, gekleurde knotsstelen, lange vingers, ‘ollienutjes’ in de schel, Kwatta (met soldaatjes!), hartjes met leuke inschriften, bukkum (in de vasten), negerzoenen, witte speculatiemênnenes van Sjef de Mol, peper, nootmuskaat en andere specerijen, maar ook Vim, Ata, Loda, Purol en Lysol, Sunlight en Reckits’blauwsel, Verkade koekjes en voor de mannen Heerenbaai of Ibis Dobbelman. Ik denk dat ik met deze opsomming niet ver van de werkelijkheid af ben, hoewel niet alles direct uit voorraad te leveren was.

Ik ga nu naar een andere bewoner, namelijk naar Willem Wijdeven, die woonde aan de türpse kant. In de wandeling werd hij Willem van Zon genoemd. Hij was getrouwd geweest met Mie Legius, maar die was jong gestorven in het oude Eksternest bij de Papketel, waar men eerst woonde. Mie werd Mie van Kiskes genoemd (de vader heette Kees). Ik ga nu wat vertellen over het oude Eksternest aan de Fransman. Willem werkt toen bij de spoorwegen als afremmer. Vroeger had je heel lange goederentreinen. Die moesten b.v. in Best stoppen om daar te lossen voor Oirschotse bedrijven. Zo’n trein moest al beginnen met afremmen in het Bestse Broek (de Paljert). Dat verminderde de snelheid wel, maar de wagons hadden ook de neiging tegen elkaar op te botsen. Daardoor kon grote schade ontstaan, dus werd aan de achterkant van het treinlint een extra wagon gehangen. Die bevatte werktuigen om de laatste 25 wagons af te remmen, waardoor onderlinge botsingen werden voorkomen. Willem zorgde voor dat verminderen van de vaart (en daarmee de druk op de voorrijdende wagons). Hij stond daarvoor aan de binnenkant van de betreffende wagon en kon vanuit een verhoogde post overzicht houden op de hele trein, die zich als een slang door het landschap voortbewoog.

In het oude Eksternest maakte Willem klompen: amper een karig bestaan. Ik herinner me dat ze een lemen vloer hadden in de woonkamer. Boven op de zolder moest je voorzichtig zijn of je trapte door de verrotte planken. Dat weet ik omdat je op de zolder klompen van de tweede keus mocht uitzoeken. Die waren afgekeurd (en daarom afgeprijsd) omdat er een knook, gaatje of ander foutje inzat. Die klompen werden niet in het zicht gezet, want aan de goeie zat meer verdiend. Trouwens, voor de klompen was het sowieso beter ze bo-

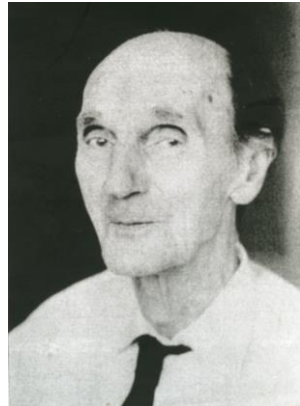
ven op te slaan. Onder in den herd was het vochtiger, omdat er gekôkt en en gestôkt werd. Maar door de versleten zolderplanken zal het weinig verschil gemaakt hebben.

Dat was dus op 't Laageind, maar achter 't Gasthuis zal het niet veel beter geweest zijn. Ik ga nu terug naar de huisjes daar.

Zoals gezegd stond het blokje huisjes aan een zandweg, een gruispad, dat naar de oude windmolen liep. Daartegenover stond een lange muur met een poort, die naar de boerderij van de zusters van het gasthuis voerde. En nu begin ik te denken aan de rus Boris, die op de boerderij gewerkt heeft en als vluchteling daar verbleef. Ik wijk nu even af om een koddig voorval met deze rus te vertellen. Ondanks zijn treurig verleden was Boris een plezierig menneke. Verstaan kon je hem niet, maar hij glunderde soms over zijn hele gezicht. Boris kreeg kost en inwoning en een zakcentje, dat een 'pruufcentje' werd.

Boris Pivovarsky

Hij werd geboren in Petersburg (Rusland) op 23 april 1891, en overleed in het CatharinaziekenHuis te Eindhoven op zaterdag 8 februari 1975. Boris heeft als soldaat gestreden in de eerste wereldoorlog. In 1920 heeft hij gevochten in Wit Rusland en deelgenomen aan de opstand tegen het communistisch regiem. Vanuit Duitsland trok hij naar Holland en werd op 18 oktober 1951 ingeschreven in het bevolkingsregister van de gemeente Oirschot.

Niet teveel, nooit onbekwaam, maar hij kwam graag bij Sjorse, Miele of Elshof. Overal werden hem potten bier aangeboden door gasten die met hem te doen hadden. De moeilijkheid zat hem in de gasthuisregel, dat hij om (zeg) 22.00 uur binnen moest zijn. De deur ging dan onherroepelijk op slot. Dat haalde hij niet altijd. Wat deed hij dan? Hij deed bij het weggaan de grote poort achter de boerderij niet echt op slot, zodat hij in de hof van de nonnen kon komen. Daar klom hij over het hek van de buitenkooi van de varkens, vandaar via

een gat (met luik) in de muur naar de binnenkooi en langs de poepdoos naar zijn bed ergens in de voorstallen. Veel over tijd, maar er kraaide geen haan naar. Boris sloeg af en toe door de strengen, is de oude uitdrukking.

Vóór Van Zon woonde aan de kant van de Gasthuisstraat Piet van Antwerpen, die getrouwd was met een dochter van Pietje van de Tillaert sr. Ik vernam dat kort na de bevrijding die dochter triomfantelijk op een van de Schotse tanks zat, die door ons dorp trokken. In de oorlogsjaren had deze Piet andere inzichten, die niet strookten met die van de tankbemanning. Maar allah. Vrij snel na de oorlog trok Piet in het huis van Jan van Nunen-van Gorp (de Notelse kant dus) omdat in hun huis een groot gat zat. Het huis van Jan was leeggekomen en onbeschadigd.

Terugkomend op de hoofdzaak: achter de woningen had men ene hof, ene moestuin, en dan een slootje. Voorbij dit water, bij de boerderij van Gérard van de Wal (voorheen Janus Roefs en zijn vrouw Marie van Dijk) lag nog een stuk grond van de Franciscanessen en daar had moeder Anna enkele kippen lopen. Die scharrelden daar rond en zorgden voor welkome eitjes. Dat noemde men in de omgeving de Kwakkelekooi. De weg richting molen de Korenaar (1857) liep langs de Van Bree-kes, die daarvoor de kost verdiend hadden op de Mispelhoef in Acht (herberg van 1774). De oude Van Bree-kes waren meegaande mensen en de kinderen die in de zomer langskwamen mochten water drinken uit een zinken emmer. Met ene pollepel! Voorbij familie van Bree had je Den Ouden's Hof: Den Hertog heette het daar. Dat was aan de Lèkstraat (verbastering van Lijkstraat) welke vâ-weg liep aan de noordzijde van het open bouwland. Zuidelijk liep ook een weg, maar dat was geen karweg maar een fiets/voetpad. Beiden kwamen tezamen bij de windmolen. Juist voorbij Den Ouden's Hof liep een smerige sloot: de Lurperloop. Die kwam van het dorp en liep uiteindelijk onder de Oude Grintweg door naar de Peperstraat en zo verder. Aan de dorpse kant was deze watergang ondertunneld en liep o.a. door de Rijkesluisstraat en de kloostertuin van St. Joris. Daar heette deze vuilpoes Coxgraaf.

Ik schreef over de Kwakkelkooi en ik neem aan dat dit verband hield met de vele kwartels, die zich in die streken ophielden voor foerage en nachtverblijf. In de bijbel worden deze eetbare trekvogels, een soort patrijs, ook vernoemd. Ze zijn verdwenen, verjaagd door woningbouw.

Kinderen van Jan en Anna van Nunen-van Gorp voor hun huis aan toen de gruisweg naar molen

Over het huisje van Jan en Anna wil ik iets meer vertellen. Dat had een diepe kelder en bij hoog water stond die elk jaar vol. Ik schrijf dit nu op ('t was toentertijd heel gewoon) omdat heden ten dage dat veel voorkomt. Natuurlijk op grotere schaal maar in beginsel hetzelfde euvel. Er werden door Jan wat keien in het water gelegd en dan kon Anna met een paar sprongetjes via de stenen bij de spullen achter in de kelder komen. Anna maakte veel in en had daar steile

aarden potten staan, o.a. met witte kool. Volgepropt werd dit vaatwerk en daarop kwam een plankje met zware keien. Uiteindelijk werd het zuurkool; het chemisch proces kan ik niet verklaren.

Boven de kelder was een opkamer en daar, en op de zolder, zullen de ouders met 6 meisjes en 3 jongens slaapgelegenheid gehad hebben; ooit behelpen, denk ik. Beneden had men een plattebuiskachel waarop gekookt werd en die diende voor verwarming. Van Janne weet ik het niet, maar elders heb ik gezien dat de pruimende heer des huizes in de kachel spritste als hij teveel sap in de mond kreeg. Om het kookgat af te sluiten, werden losse ringen in een bepaalde volgorde in het vuurgat gelegd met als laatste een deksel met groot handvat. Die greep werd bij het spritsen even opgelicht en floep, daar ging de pruim het vuur in. Nu miste men wel eens het gat en dan siste en spetterde het natte pruimsel op de hete ringen van de kachel. Dat flikkerde en maakte kleine sprongetjes. Mooi om te zien.

Na Jan van Nunen-van Gorp heeft zich aan de kant van de Notel ene Johan Meurs gevestigd. Die was getrouwd met een dochter van Doy van Genechten.

Tot slot wil ik vermelden dat Tony van de Loo (zoon van mijn broer Kees) bevriend was met zoon Kees van Jan en Anna. Die laatste Kees werkte bij garage Louwers en is gestorven in 1971, slechts 31 jaar oud. Toen mijn broer Kees en zijn Dina in 1958 naar Canada emigreerden, hebben Tony (en zijn broer Theo) de avond en nacht doorgebracht bij zijn vriend. Het huis in de Kanaalstraat in Oirschot van onze Kees was ontruimd en die laatste nacht moest men bij familie en kennissen onderdak vinden. Dat lukte best. Toen kon het grote avontuur beginnen.

Na 'vreemd volk' behandeld te hebben, eindig ik dus met 'eigen volk'!

20e Louwmaand 2011 Theo van de Loo, de oude.

ALTAREN IN DE KERK VAN OIRSCHOT (VERVOLG)

11. H.Barbara of Berbel

Ook van Barbara zijn geen historische feiten bekend. Waarschijnlijk was zij in de 3^e of 4^e eeuw de knappe dochter van de koning van Nicomedië in het huidige Turkije. Vanwege haar geloof zat zij als kluizenares opgesloten in een toren, waarin op haar verzoek een derde raam werd gemaakt als symbool van de H.Drieëenheid. Haar vader was zo

woedend over haar bekering dat hij haar eigenhandig onthoofdde. Als straf werd hij door de bliksem getroffen en verging tot as.

Vanwege de toren is ze patrones van klokkenluiders en -gieters, van architecten en metselaars, maar ook van de mensen met gevaarlijke beroepen, zoals brandweerlieden en

mijnwerkers. Dit vanwege de verdedigende functie die een toren vroeger had. Zij wordt vooral aangeroepen tegen een plotselinge

dood als verwijzing naar de blikseminslag in haar levensbeschrijving.

Op haar feestdag op 4 december begint het weer winterse vormen aan te nemen. Er zijn dan ook verschillende weerspreuken in verband met haar en de patroonsdag, zoals bijvoorbeeld het gezegde ‘Op Sint Barbara is het weer soms barbarabaars’.

Er zijn twee altaren ter ere van de H.Barbara geweest. De eerste vermelding uit 1474 over betaling van 1 lopen rogge aan het altaar van Barbara betreft waarschijnlijk een altaar in de O.L.Vrouwekapel. Volgens Frenken en Schutjes werd het St. Barbaragilde in 1481 opgericht.

De dekens van het Barbara-gilde Jan Janssen van Hersel, Augustijn Mengelen en Rutger van de Velde en als vertegenwoordigers van de andere gildebreders heer Henrick van Esch priester, heer Jan de Ronde priester, meester Aert van der Meijden, Aert van der Meijden en Bertelmeeus Jacop Cuijpers van der Oerschoren verkopen in 1493 aan de kanunnik meester Ricalt van Merode t.b.v. de fabriek en de O.L. Vrouwekapel ‘een rente van een half pond pajment uit een rente van 3 pond pajment’ om op hun altaar jaarlijks missen voor het gilde op te dragen. De gildebreders hadden hiervoor een nieuwe tafel verkocht, die eigendom was van het gilde.

Op 23 januari 1490 of 1491 twee beneficiés ter ere van St.Barbara op een van de altaren gevestigd ten overstaan van notaris Martinus Vleminx¹. De stichter hiervan was Daniël van der Meyden/van der Ameyden, weduwnaar van Aleidis Back. Het altaar stond bij haar graf. Zijn wettige zoon Johannes van der Ameyden was rector van het altaar. Op zijn sterfbed bepaalde Daniël dat beide beneficiën door twee kapelannen of rectoren bediend moesten worden. Iedere dag moest een mis op het altaar worden gelezen: ’s maandag een requimmiss voor de stichter en zijn familieleden, op donderdagen een mis van het H. Sacrament en op de zaterdagen een voor de H.Maagd

¹ A.M.Frenken, pr. *Documenten betreffende de kapitels van Hilvarenbeek, St. Oedenrode en Oirschot*, 1956 p.185 e.v.

Maria. Ten eeuwigen dage moesten jaargetijden worden gehouden voor hem en zijn familie en in het bijzonder voor Ludovicus van Bourbon, de bisschop van Luik waarbij hij in dienst was geweest. De beide rectoren kregen voor deze diensten jaarlijks 30 mud roggen toe; voor het gebruik van brood, wijn en kaarsen tijdens deze missen werd 1 mud rogge aan de kerk vermaakt. Beide kapelanieën kregen bovendien een fraaie nieuwe kelk, twee kasuifels en nog andere misbenodigheden. Zijn jongste wettige zoon Arnoldus van der Ameyden kreeg het recht van collatie (= het recht van verlening van een kerkelijk ambt) en na zijn dood zou dit recht overgaan op de oudste kunnik en een van de oudste kerkmeesters. Indien beschikbaar en bekwaam, kwamen priesters uit de bloedverwantschap van het geslacht Van der Ameyden als eerste in aanmerking voor de functies. Met Kerstmis en Pasen moesten de rectoren aan bepaalde kerkelijke dienstverleners jaarlijks aan elk van deze personen een kwart rijnsche wijn schenken, zoals o.a. aan de oudste H.Geestmeester en aan de koster voor zijn toezicht op de uitvoering van de missen. Om de twee rectoren passende huisvesting te verschaffen, schonk hij hun een huis, hofstede en akker in de Nieuwstraat op voorwaarde dat ze altijd 's zondags voor de zielenrust van hem, zijn ouders en echtgenoten de vigiliën met negen lessen, verzen, oraties en de gebruikelijke collecten zullen houden.

Het beneficium viel onder de belastingwet van Karel V, volgens welke alle beneficiën die na de dood van Karel de Stoute in 1477 waren gesticht, door de Kamer van Financiën werden geconfisceerd. Om toch de vruchten ervan terug te krijgen, moest de renteopbrengst van 2 of 3 jaren betaald worden. De beneficianten van het Barbara altaar hadden echter bij hun sollicitatie bedongen dat ze maar de opbrengst van één jaar hoefden te betalen. Om ook hun opvolgers in dit voordeel te laten delen, stond het kapittel toe dat ze een deel van de inkomsten erfelijk mochten verkopen onder bepaalde voorwaarden. In 1516 werd deze regeling toegepast en kregen de twee toen in functie zijnde priesterrectoren, te weten Petrus Petrus Daniels gezegd Laanen en Daniel, natuurlijke zoon van heer en meester Christiaan van

der Ameyden, van het kapittel toestemming om 20 vaten roggen van de inkomsten uit hun beneficie erfelijk te verkopen.²

In 1571 deelden Bernardus van der Ameyden, clericus, en Arnoldus van Breugel, clericus en kanunnik, het tweevoudig beneficie en ieder deed de helft van de verplichtte missen. Maar omdat de kosten voor levensonderhoud in de circa 80 jaar sinds de stichting waren opgelopen, leverde het beneficie geen behoorlijk bestaan voor twee rectoren meer op. Familieleden van de stichter verzochten daarom aan de Bossche bisschop Mesius om van de twee beneficiés één te maken. Hoewel de bisschop het voorstel goedkeurde, moest het eerst vanaf de preekstoel In Oirschot worden voorgelezen om bezwaarmakers de kans te geven hiertegen te opponeren. Hoewel sommige familieleden inderdaad het hiermee niet eens waren, zorgde hun bezwaar slechts voor uitstel. Op 27 oktober 1571 ging de bisschop tot uniëring over en deed Arnoldus van Breugel vrijwillig afstand van zijn functie.³

In 1519 betaalde Jan van Dormalen aan de St. Petruskerk 9 stuivers voor een vigiliemis of een jaargetijde voor zijn ziel of die van zijn vrouw. Pas in 1527 is officieel sprake van het altaar van de Eerste Fundatie. Het wordt dan ook de oude fundatie genoemd, wat betekent dat er dan al een tweede altaar voor Barbara was.

Gevaert Janssen van Ostaden en zijn wettige vrouw Elisabeth laten in 1529 in hun testament opnemen dat ze t.z.t. hun lichaam in gewijde grond willen laten begraven in ‘onze parochiekerk’ nabij het St. Barbara-altaar. Ze schenken daarvoor 10 stuivers aan het altaar (plus 10 stuivers aan het altaar van Katharina).

In 1538 werd geld belegd t.b.v. de stichting⁴ en het altaar van St. Barbara in de St. Peterskerk [afkomstig van Henrick Janssen van der Hoeven]. Daarom verschenen voor schepenen Wouter Toirkens als koning van het gilde en de schutterij van St. Barbara, heer Corstiaan van der Ameijden als kapelaan en Henrick Willems van der Hamsvoort, Jan Dielis, Jan Gijskens jr. en Henrick Sgraets als de-

² idem

³ idem

⁴ waarschijnlijk is hiermee het gilde bedoeld

kens. Deze beloofden het geld, t.w. 18 stuivers per jaar, zodanig te beleggen dat Henrick Janssen van der Hoeven daarvoor gevrijwaard bleef. Ze verbonden daartoe allen hun persoon en bezit, maar Henrick Verhoeven moest wel zelf jaarlijks zijn gedeelte aflossen, zoals elk ander lid van de Gilde.

De twee altaren functioneren kennelijk probleemloos naast elkaar: in eenzelfde jaar worden zowel schulden als schenkingen voor beide altaren beschreven. Ook werd in eenzelfde jaar (1534) zowel geld beschikbaar gesteld voor de versiering als voor de reparatie van het altaar van St. Barbara (vaak tegelijk met dat van St. Katharina, zie vorige aflevering).

Als bijzondere schenkingen kreeg het altaar in de loop der jaren:

- zeven en een halve kromstaart⁵
- werd bij testament een rozenhoedje⁶ van koraal vermaakt
- 3 gulden voor 'de schilderijen van de tafel van het St. Barbara-altaar'.

Vermeldenswaard is ook de laatste wil van Jan Janssen van Berendonck. In 1628 liet hij zijn testament beschrijven. Zoals gebruikelijk vermaakte hij 'vanwege door hem begane zonden [...] en ter versiering van het altaar van St. Barbara een bedrag van 16 gulden eens'. Tot zover niets bijzonders, maar hij wijzigde dit testament maar liefst 7 keer! Wel blijft hij in alle aflevering trouw aan dít besluit. In de mij laatst bekende herziening van 1638 vermaakte hij aan zijn patroonheilige en voor zijn begrafenis aan de kerk na zijn dood 50 gulden om de kerk te repareren en te versieren. De f 16.- hiervan voor het altaar van Barbara moest worden uitgereikt aan de 'maagdekens'⁷ die de genoemde versiering aanbrenge(n).

Het altaar had in herdgang de Kerkhof een akker in bezit, genoemd de Helle. Zo'n naam vraagt natuurlijk in kerkelijke kringen om

⁵ Is een kleine zilveren munt met afbeelding van een leeuw met een naar binnen krullende staart .

⁶ rozenkrans

⁷ begijntjes?

moeilijkheden. In 1639 is er een groot geschil gerezen over de belasting over de akker.

Hester Niclaes Segers, weduwe van Jasper Janssen van Esch, oud ca. 58 jaar, legt op verzoek van de heren kanuniken van het kapittel van de St. Peterskerk de volgende verklaring af.

‘Ze verklaart dat ze weet dat ca. 20 jaar geleden zij en haar man zaliger een bepaalde dries hebben gehuurd die eigendom was van het beneficium van het St. Barbara altaar in de St. Peterskerk en dat ze die akker toen omgeploegd hadden en tot land gemaakt en verschillende jaren hebben bewerkt gehad en dat toen de tiende van haver en rogge die daar toen op groeide, is opgehaald door de pachters van de tienden van de heren kanuniken, zonder dat enige andere tiendenaars zulks ooit getiend hebben’.

Ook Jan Jan Simons van Aelst, oud ca. 44 jaar werd opgeroepen:

‘Hij verklaart naar eer en geweten, waarbij hij later alsnog bereid is zulks onder ede te bevestigen, dat hij ermee bekend is dat ongeveer 6 jaar geleden, hij een stuk land heeft gehuurd gehad, dat tegenwoordig akkerland is en eigendom van het beneficium van het St. Barbara altaar (...) en dat de pachters van de tienden van de eerwaarde heren kanuniken de oogst op die akker altijd hebben getiend gehad en Henricus Bartels van Gestel als pachter van de tiende die men de Grevie noemt en die eigendom is van de heer markies van Deinze en de heer van Geul e.a., in het vorige jaar echter ook de oogst van die akker hebben getiend, en wel nadat de pachters van de heren kanuniken zulks ook al hadden gedaan. En omdat hij zulks toen gewaar werd heeft hij Henrick van Gestel daarover toen aangesproken en dat ze daarna de tiende weer op de akker hadden teruggebracht en dat hij nu heeft gehoord dat de zelfde Henricus van Gestel nu voor dit jaar opnieuw haver van de akker heeft afgehaald en dat de rogge die er groeide daarvoor al was getiend geweest door Joorden Meeus en door Wouter Peters als pachters van de tienden van de heren kanuniken.

Wouter Peters van de Venne, in zijn tijd schepen van Oirschot en nu raadsman, oud ca. 52 jaar en Joorden Herman Stockelmans, belastingheffer in Oirschot en ca. 51 jaar oud verklaren ‘dat zij en hun ouders wel meer dan 50 jaar lang de tiende in pacht hebben gehad

van de heren kanunniken genoemd het Cleijn Grevie, en dat ze altijd de akker hebben getiend die eigendom is van het beneficium van St. Barbara in de St. Peterskerk zonder dat ze daarbij ooit door iemand zijn lastiggefallen, behalve dat nu Henrick van Gestel, als pachter van de klamptiende die eigendom is van de heer van Geul en de zijnen, in dit tegenwoordige jaar van deze akker drie en een halve 'gaste' gerst heeft weggevoerd zoals zij daarvoor de rogge op deze genoemde akker al hadden getiend en weggebracht. Verder verklaren ze nog, dat ze hun ouders hebben horen zeggen dat de akker in kwestie behoorde onder de tienden van de heren kanunniken en niet onder de tienden van de heer van Geul en zijnen, zoals ook het geval is met de landerijen die er omheen liggen, die ook tot de tienden van de heren kanunniken horen. Als oorkonde opgemaakt.'

Helaas kan ik (nog) niet vertellen hoe dit is afgelopen.

Voor zover bekend had het St.Barbara-altaar als enige, naast een rector, ook de dekens van het gilde, die zorg droegen voor het altaar. In 1554 was heer en meester Henrick die Mesmaker rector van het altaar, maar waren de dekens van het St. Barbara altaar verplicht 'elk jaar een zingende mis te laten houden op St. Apoloniadag en als deze rente wordt afgelost, dan moeten deze dekens dat geld opnieuw met het zelfde doel beleggen voor deze mis en als deze dekens zich daar niet aan houden, dan moet het geld worden aangewend ter reparatie van het altaar van het H. Sacrament in de zelfde kerk.'

Toen in 1612 clericus Johannes Henricus de Louw rector van de eerste stichting was, waren de inkomsten weer erg teruggelopen. Dit o.a. als gevolg van verloren gegane gronden vanwege oorlogshandelingen. Bovendien waren de inkomsten van zijn beneficium onderhevig aan het koninklijk 'placet der reductie', een soort extra belasting, terwijl een mud rogge toen nog maar ongeveer f 2,50 opbracht. Een andere oorzaak was dat hij nog niet gewijd was en daarom aan de celebrant voor de op te dragen missen jaarlijks ruim 12 gulden moest betalen en aan het kapittel nog eens jaarlijks 3 gulden. Daarom verzocht hij bisschop Masius toestemming om de twee wekelijkse missen te mogen terugbrengen tot één.

Zes jaar later was het altaar van de tweede fundatie in ieder geval belast met één mis, waarvoor de toenmalige rector, subdiaken Gilbertus van der Ameyden en onwettige zoon van Arnt, 30 mudden rogge kreeg. Dit werd gedeeltelijk voldaan in graan, maar een deel viel onder het placet der reductie. Bovendien was de rectorswoning als gevolg van de oorlog al geruime tijd geleden afgebrand. Deze oorzaken, en de waardevermindering van het graan, hadden tot gevolg dat de inkomsten lang niet meer voldoende waren voor de lasten van het beneficium. Omdat aan hetzelfde altaar nog een ander eerste beneficium onder verplichting van twee missen verbonden was, verzocht hij bisschop Zoes om de gezamenlijke negen missen tot vijf te mogen terugbrengen. De bisschop wilde eerst een specificatie van de inkomsten en uitgaven en een opgave van de beschikkingen van zijn voorganger. Of de bisschop daarna toestemming gegeven heeft, is niet bekend⁸.

Als rectoren werden genoemd:

1534 Henrick van der Ameyden van het altaar van de Tweede Fundatie

1554 heer en meester Henrick die Mesmeker

1571 en 1593 meester Bernaert van der Ameyden rector van de Tweede Fundatie

1609 meester Dirk van der Ameyden.

1621 Jan Henricks de Louw, clericus en beneficium van het St. Barbara altaar van de eerste fundatie in de St. Peterskerk

1618 Gilbertus van der Ameyden

Bronnen bekend bij:

Hanneke van den Bogaart-Vugts, email: hbogaartvugts@zonnet.nl

Wordt vervolgd.

⁸ Frenken

WIE WEET WIE WAT WAAR WANNEER?

Martien Mattheeuwse vond op een Boerderij-kalender uit 2007 een afbeelding van eersteprijswinnaars van een geitenkeuring in Oirschot. Het zou kunnen dat dit een onderdeel van de Landbouwtentoonstelling in 1932 was. Hij is 'Turp' al rondgelopen met een kopie van de foto om te kijken of de achtergrond de St. Petruskerk is. Hij twijfelt echter sterk.

Op de volgende pagina staat nog een foto van Martien.

Deze foto is omstreeks 1950 genomen. De namen van de Oirschotse gemeentewerkers op de gemeentewerf aan de Moriaan zijn bijna allemaal bekend. Er ontbreekt slechts een naam en er bestaat twijfel over een andere persoon.

Wie helpt Martien? Hij is telefonisch te bereiken op nummer 0499-571681 of via email mattheeuwse@hetnet.nl.

v.l.n.r. achter: (staand tegen de 1e vrachtauto aan:

- 1 Harrie de Bresser (of Jan Veraa evt.??)
- 2 Cor Vogels
- 3 Koos Wolfs, Spoordonk
- 4 Cees van de Wal, Spoordonk
- 5 Jan de Bresser
- 6 Tinus van Loon
- 7 Jan Bogmans

de 3 op het bankje:

- 8 Frans vd Wal, Spoordonk
- 9 Jan Louwers
- 10 Bert v Nunen (bijnaam= Bert Hakke)

Hangend tegen de 2e vrachtauto:

- 11 ??? klein mannetje
- 12 Cees van Antwerpen
- 13 Willem van Rijen

INHOUD

COLOFON	1-2
JAARVERSLAG VAN DE SECRETARIS OVER 2010 Frans Stikkelbroeck	3-5
HEEMPRIJS/KREMERVOLK Lucia van Hout	6-8
MUSEUMSCHATTEN Nelly van Kessel	9-11
OP Z'N ORSKOTS Clari van Esch-van Hout	12-13
OIRSCHOTSE PORTRETTEN CLEMENTIA GEERTRUID VAN ELS TOT BOEDELHAM Anton Neggers	14-15
GRUTTERSWAREN, KOLONIALE WAREN EN ANDERE WAARDIGHEDEN Theo van de Loo	16-21
ALTAREN IN DE KERKEN VAN OIRSCHOT Hanneke van den Bogaart-Vugts	22-29
WIE WEET WIE WAT WAAR WANNEER?	30-31
INHOUD	32